

O'RTA ASRLAR INGLIZ RITSARLIK ROMANLARINING LINGVOPOETIK

TAHLILI

Durdona Boychayeva

NamDChTI tadqiqotchisi

dboychayeva@mail.ru

tel: (998) 99-917-74-45

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13132971>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'rta asrlar ritsarlik romanlarining lingvopoetik tahlili misollar yordamida aniq bayon qilingan. Har qanday san'at asaridagi badiiy obrazning asosiy predmeti bosh qahramon obrazi bo'lib, unga muallif turli xil stilistik usublardan foydalangan holda tashqi ko'rinish va xarakterning ma'lum xususiyatlarini beradi. Ushbu usublar o'quvchilarga adabiy asar olamiga kirib borishga yordam beradi, muallifning bosh qahramonni ichki holati, his-tuyg'ulari, kayfiyati va harakatlariga oid maqsadini tushunishga yordam beradi. Markaziy qahramonlar haqida to'liq tushunchaga ega bo'lgan o'quvchi butun asar tushunchasiga chuqurroq kirib bora oladi.

Kalit so'zlar: lingvopoetik, metonimiya, lisoniy vosita, obraz, antiteza, mubolag'a, metafora.

LINGUISTIC ANALYSIS OF MEDIEVAL ENGLISH CHIVALRIC NOVELS

Abstract. In this article, the linguopoetic analysis of medieval chivalry novels is clearly described with the help of examples. The main subject of the literary image in any work of literature is the image of the main character, to which the author gives certain features of appearance and character using various stylistic methods. These techniques help readers to enter the world of the literary work, help to understand the purpose of the author regarding the inner state, feelings, mood and actions of the main character. A reader who has a complete understanding of the central characters can go deeper into the concept of the whole work.

Key words: linguopoetic, metonymy, linguistic tool, image, antithesis, exaggeration, metaphor.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СРЕДНЕВЕКОВЫХ АНГЛИЙСКИХ
РЫЦАРСКИХ РОМАНОВ

Аннотация. В данной статье лингвопоэтический анализ средневековых рыцарских романов наглядно описан с помощью примеров. Основным предметом литературного образа в любом литературном произведении является образ главного героя, которому автор, используя различные стилистические приемы, придает определенные черты

внешности и характера. Эти приемы помогают читателям войти в мир литературного произведения, помогают понять цель автора относительно внутреннего состояния, чувств, настроения и действий главного героя. Читатель, имеющий полное представление о центральных героях, может глубже проникнуть в концепцию всего произведения.

Ключевые слова: лингвопоэтический, метонимия, языковой инструмент, образ, антитеза, преувеличение, метафора.

Amerikalik adib Jeymns N. Frey shunday yozadi: “Qahramonlar butun asarni bunyod etadigan materialdir. Shunday ekan, qiziqarli kitob yozish uchun o‘quvchi ongida uzoq vaqt yashaydigan jonli obrazlarni yaratish kerak”.¹ Shuni ta’kidlash kerakki, asar qahramoni haqiqiy odamdan farq qiladi. Badiiy asarlarda qahramonlar har doim bir oz bo‘rttirib, haqiqiy hayotdagidan ko‘ra rang-barangroq tasvirlanadi.

Badiiy asar qahramoni hamma tomonlama haqiqiy odamdan ustundir. Masalan, asar qahramoni murakkab, o‘zgaruvchan, ba‘zan sirli bo‘lishi mumkin, lekin u o‘quvchiga doim tushunarli bo‘lishi kerak. O‘quvchi qahramon obrazini uning harakatlarini o‘rgangandan so‘ng, uning boshqa personajlar bilan yoki o‘zi bilan munosabatlarini tahlil qilgandan so‘ng o‘z ongida shakllantiradi. Qolaversa, qahramonning xarakteri va qiyofasi tashqi xususiyatlar orqali va uning yaqinlari muhiti, unga tegishli narsalar orqali ochiladi. Qahramonning fikr va harakatlariga alohida e’tibor beriladi.

“Badiiy obraz har doim ham shaxsning umumlashtirilgan, tiplashtirilgan tasviri bo‘lavermaydi. Badiiy asarda konkret shaxs va hodisalarni tasvirlash orqali butun bir davrning umumlashtirilgan obrazi, jamiyat yoki tabiat obrazi yaratilishi mumkin”.²

Asar qahramonlari obrazlarini yaratish juda qiyin. Qahramonning tashqi ko‘rinishini tasvirlashning o‘zi etarli emas, siz o‘quvchiga qahramonning ichki dunyosini ko‘rishga va tushunishga yordam beradigan usullarni tanlashingiz kerak. Asar qahramonlarining portretini yaratish muallifning asosiy vazifalaridan biridir. Portret qahramonning tashqi ko‘rinishining tasviridir. Muallif personaj portretini yaratish orqali uni asar qahramonining xarakteri va shaxsiy fazilatlari bilan uyg‘unlashtiradi. Stilistik uslublar xarakterning tashqi qiyofasini yaratishning

¹ Фрэй Джеймс. Как написать гениальный роман. – Москва: Издательство Амфора, 2005 г. – с.46.

² Власова Е. С. Значение языковой природы художественного образа в литературе. - М.: Молодой учёный, 2011. - с. 84.

muhim usuli hisoblanadi. Asar qahramonlarining tashqi ko‘rinishini tasvirlash uchun mualliflar ko‘pincha bir qator stilistik vositalardan foydalanadilar. Ayniqsa, metafora, qiyoslash, epitet, metonimiya kabi stilistik vosiyalardan obraz tasvirini yaratish uchun unumli foydalaniladi.

Adabiy qahramon obrazini yaratish jarayoni har doim adabiy ijoddagi eng qiyin jarayonlardan biri bo‘lgan va shunday bo‘lib qoladi. Qahramon portreti obraz yaratishning asosiy vositalaridan biri bo‘lib, yozuvchiga ko‘pincha qiyinchiliklar tug‘diradi. Badiiy portret - bu aniq talqinga ega bo‘lmagan juda murakkab hodisa. Binobarin, adabiy personajlar portretini yanada aniqroq yaratishda foydalaniladigan stilistik vositalar va ekspressiv vositalar tizimini o‘rganish tadqiqotchi va tilshunos olimlarning asosiy vazifalaridan biridir.

Quyida biz O‘rta asrlar ingliz ritsarlik romanlaridan “Qirol Xorn” va “Arturning o‘limi” asarlarida obraz yaratishda foydalanilgan stilistik vositalar va ularning asar poetikasidagi rolini tahlil qilamiz. Ikkala matnda ham eng ko‘p uchraydigan vosita epitetlardir. Buning ajablanarli joyi yo‘q, chunki ritsarlik romanlari qahramonlari qaysidir ma‘noda ajoyibdir va aynan epitetlar bu “ajoyiblikni” to‘liq ochib bera oladi. Masalan:

And because I shall die of the birth of thee, I charge thee, gentlewoman, that thou nray my lord, King Meliodas, that when he is christened let call him Tristram, that is as much to say as a sorrowful birth.

Tarjimasi:

Men sizni dunyoga keltirish vaqtida o‘ladigan bo‘lsam, erim va qirol Meliodasdan cho‘qintirish marosimida sizni Tristram deb ism berishlarini so‘rayman, bu “qayg‘uli tug‘ilish” degan ma‘noni anglatadi.

“Qayg‘uli tug‘ilish” epiteti kelajakda ritsar Tristram tug‘ilganda onasini o‘ldirganini doimo eslashini anglatadi. Ammo, onasi Elizabet unga ism qo‘yganidek, uning taqdiriga jasur jangchi bo‘lish bitilgandi, chunki u tug‘ilishi bilanoq birinchi qotillikni sodir etgan.

Quyidagi misolda ser Palomid o‘zi bilan Sohibjamol Izoldani olib ketgani sababli ser Tristramning ser Palomidga nisbatan noxush munosabatini ko‘rsatadigan epitet keltirilgan:

Go thou again, said Sir Tristram, and bid him arise, and tell him that I am here, his mortal foe.

Tarjimasi:

“Yana uning oldiga boring, - deydi ser Tristram, - va unga o‘rnidan turishini ayting, chunki bunda men – uning o‘limi turibman”.

“Qirol Xorn” romanidan misol keltiramiz:

Horn was in naynes honde

With his feren of the londe.

Muchel was his ***fairhede***,

For Jhesu Crist him makede.

Muallif o'zining bosh qahramoni qirol Xorning buyukligi va go'zalligini qayta-qayta maqtaydi va bu misol Xorning "g'ayrioddiy go'zal" ekanligini yana bir bor isbotidir.

Obraz tasvirini yaratish muhimligi bo'yicha ikkinchi o'rinda metafora bo'lib, u badiiy tasvirni yaratishning asosiy usullaridan biridir.

"Arturning o'limi" romanida metaforadan qayta-qayta foydalaniladi va ko'p hollarda u ma'lum bir qahramonni o'rab turgan ob'ektlarning individualligini bildiradi va shu bilan qahramonning o'ziga xosligini ta'kidlaydi:

*But she had taken such cold for the default of help that **deep draughts of death** took her, that needs she must die and depart out of this world.*

Tarjimasi:

Biroq u shunday qattiq shamolladiki, uni o'lim o'z quchog'iga oldi va endi u o'lishi va bu dunyoni tark etishi kerak edi.

Muallif bu syujet orqali Tristramning onasi o'limidan oldin qanday azob-uqubatlarni boshdan kechirganini ko'rsatmoqchi bo'lgan va buni metafora orqali ifodalagan. Tristram onasini qanchalik sevsa, uyi va Izolda uchun shunchalik jasorat bilan kurashardi.

Quyidagi misol esa qirol Arturning buyukligini ko'rsatadi:

*Ye know well that Sir Arthur hath **the flower of chivalry of the world** with him, as it is proved by the great battle he did with the eleven kings...*

Tarjimasi:

- Bilasizmi, ser Artur dunyo ritsarlik gulchambariga ega, buning dalili uning o'n bir shoh ustidan qozongan buyuk g'alabasidir.

"Ritsarlik gulchambari" dunyodagi eng yaxshi ritsarlarga ishora qiladi va ularning barchasi Arturga xizmat qiladi, bu Artur nafaqat buyuk shoh, balki eng yaxshi ritsarlardan biri ekanligini anglatadi.

Yana bir metaforani misol tariqasida keltirib o'tamiz:

*And so lightly the dwarf came again unto Sir Gareth that would full fain have had lodging, for he had need to be renosed. And then fell there a thunder and a rain, **as heaven and earth should go together.***

Shu payt pakana yana shosha-pisha o'sha paytda dam olishni orzu qilgan ser Garet yoniga qaytib keldi, chunki unga dam olish kerak edi. Va keyin chaqmoq boshlandi, yomg'ir yog'di va momaqaldiroq gumburladi, go'yo osmon erga qulab tushadiganday edi.

Ritsarlar o'rtasidagi har qanday jang shafqatsizlik va qon to'kilishi bilan sodir bo'ladi, shunda "er va osmon titraydi". Jangchilar xonimlari va hukmdorlarining sha'ni uchun kurashadilar, yuqoridagi metafora tasdiqlaganidek, kuchlarini ayamaydilar.

Quyidagi misolda metafora orqali Merlin obrazini ifodalanadi:

*Beware, said the other knight, of Merlin, for he knoweth all things by **the devil's craft**.*

"Merlindan ehtiyot bo'ling", - deb maslahat berdi ikkinchi ritsar, "chunki u hamma narsani bilishda shaytonga dars".

Ushbu metafora boshqa qahramonlarning Merlinga bo'lgan munosabatini ochib beradi, u har doim to'g'ri maslahat beradi, ko'plab savollarga javoblarni biladi va har doim har qanday vaziyatdan chiqish yo'lini topadi va shu sababli uni deyarli shayton deb hisoblashadi.

Muhimligi bo'yicha keyingi narsa taqqoslashdir. Ma'lumki, taqqoslash xarakterli ob'ektning individual xususiyatlarini ta'kidlaydi.

Quyidagi misolda ikki ritsar o'rtasidagi jang sahnasi tasvirlangan va taqqoslash orqali ikki raqibning g'azabini juda yaxshi ko'rsatib berilgan:

*Anon they arose lightly and drew their swords **as eagerly as lions**, and put their shields afore them, and smote through the shields, that the cantels fell off both parties.*

Tarjimasi:

Ular tezda o'rinlaridan sakrab turishdi va sherlardek betoqatlik bilan qilichlarini yalong'ochladilar, qalqon bilan ximoyalandilar va qalqonlarga shu darajada zarba berishdiki, parchalar har tomondan sachradi.

Muallif ikki qahramonni qiyoslar ekan, ularning har biri g'alaba qozonish uchun hamma narsaga tayyorligiga ishora qiladi.

Muallif qirol Arturning o'zini ham sher bilan qiyoslaydi:

*Then Arthur **as a lion**, ran unto King Cradelment of North Wales, and smote him through the left side, that the horse and the king fell down...*

Tarjimasi:

Shunda Artur xuddi sher kabi shimoliy Uel's qirol Kradilmansning oldiga yugurib borib, unga chap tomondan shunday zarba berdiki, ot ham, chavandoz ham erga quladi.

Sher kuch-qudrat, hukmronlik va qo'rqmaslikning timsoli bo'lib, roman davomida qirol Artur bizga aynan shunday ko'rinadi.

“Qirol Xorn” romanida biz boshqacha manzarani ko’ramiz. Muallif solishtirish uchun hayvonlarga emas, balki o’simliklarga murojaat qiladi. Quyida taqqoslashga misol keltirilgan:

Fairer nis non thane he was:

*He was **bright so the glas;***

*He was **whit so the flur;***

Rose red was his colur.

Muallif “shisha kabi sof” ta’rifi orqali, qirol Xorning qalbi pok ekanligini ko’rsatadi, uni xuddi shisha ortidagi kabi ko’rish mumkin; “guldek oppoq” qiyoslashi esa qirolning chiroyli va kelishganligini yana bir bor tasdiqlaydi.

The knightes yeden to table,

And Horne yede to stable:

Thar he tok his gode fole,

*Also **blak so eny cole.***

“Ko’mir kabi qora” ta’rifi zotning belgisidir; muallif nafaqat qirolning, balki barcha janglarda qatnashadigan va chavandozga barcha dushmanlarni mag’lub etishga yordam beradigan otining go’zalligini ko’rsatadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ritsarlik romanlari mualliflari ko’pincha qahramonlarning ichki qiyofasini yoki tashqi ko’rinishini tasvirlashga murojaat qilmaydilar, aksincha, ko’p hollarda ular qahramonlarning xatti-harakatlari, nutqlari va his-tuyg’ularini aks ettiradilar. Ular uchun ritsarlarining jasorati va odilligi, ayollarning go’zalligi va nazokati, qirol va shahzodalarning kuch-qudrati, dushmanlarning zaif va qo’rqoqligini o’z harakatlari va so’zlari bilan ko’rsatish muhimroqdir. Buning uchun ular turli stilistik vositalardan unumli foydalanganlar.

REFERENCES

1. Власова Е.С. Значение языковой природы художественного образа в литературе. – М.: Молодой учёный, 2011. – с.84.
2. Фрэй Джеймс. Как написать гениальный роман. – Москва: Издательство Амфора, 2005 г. – с.46.